

Гімназія біотехнологій №177 м.Києва

**Розробка уроку з української літератури
в 11 класі**

**Нова хвиля відродження української
літератури на початку 1960-х років.
«Шістдесятництво»**

Виконала

Зарічна

Тетяна Михайлівна,

учитель вищої категорії,

старший учитель

Київ – 2019

План-конспект уроку української літератури в 11 класі

Нова хвиля відродження української літератури на початку 1960-х років. «Шістдесятництво».

Мета уроку:

- формування предметних компетентностей:
 - ознайомлення з новою генерацією української національної інтелігенції;
 - дати уявлення про ідейно-естетичну, історичну та мистецьку основу в становленні й формуванні переконань творчої молоді 60-х рр.;
 - розгляд умов реалізації окремих постатей української літератури покоління шістдесятників;
 - виокремити певні цінності, пріоритети та підходи розуміння феномену українського шістдесятництва, у тому числі географічні вектори, варіанти виходу із кризової ситуації екзистенціалістів;
 - запропонувати в сучасній науковій інтерпретації визначення явища шістдесятництва як багатоаспектного, поліфонічного феномену не лише української, а й усієї світової літератури та його подвижників- шістдесятників;
 - провести огляд персоналій шістдесятників, розкрити значення їхньої громадянської позиції в суспільстві;
 - сформувати у страшокласників узагальнене уявлення про добу «хрущовської відлиги»;
 - виховувати громадянську відповідальність;
 - формувати національно свідому особистість.

- Формування ключових компетентностей:
 - користуватися різними джерелами інформації;
 - дотримувати норм мовленнєвої культури;
 - усвідомлювати своє місце в соціумі, обирати правильні рішення;
 - уміти аналізувати й оцінювати досягнення національної культури;
 - орієнтуватися в культурному й духовному контексті сучасного суспільства.

Методи та прийоми: робота в парах, презентація матеріалу, «Грунування», «Гасмнича валіза», аналіз історичних передумов виникнення

шістдесятництва, метод «Мозкового штурму», особистісно орієнтований підхід.

Тип уроку: комбінований.

Форма уроку: урок-семінар.

Обладнання: мультимедійний екран, інтерактивна дошка, портрети шістдесятників, виставка творів поетів та прозаїків, репродукції картин А. Горської.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності учнів

Шановні учні, для розуміння та глибокого аналізу проблематики, яку ми сьогодні розглянемо, прошу до Вашого перегляду відео короткого огляду подій, які передували початку історичного періоду «хрущовської відлиги» та умов виникнення феномену «Шістдесятництва». (перегляд відео «Шістдесятники» ч.1 Машина часу 3 хв.)

Слово вчителя

Один із письменників справедливо сказав: «Ми всі з одного часу, з одного народу. Наші юність і молодість, наше тодішнє молоде життя мало подвійну сутність: одну офіційну, казенну, для вчителів та оцінок у школі, а другу — поза школою, там, де було життя справжнє, життя реальне. Коли ця подвійність була усвідомлена, стався бунт: піднялася наша справжня сутність і відкинула оту офіційну, фальшиву. З цього бунту і почалося «шістдесятництво». (Микола Вінграновський)

Тож розглянемо історичну, ідейно-естетичну та мистецьку основу в становленні й формуванні переконань творчої молоді 60-х рр. та хронологію виникнення цього явища.

Історична довідка (доповідь учнів-історикознаців).

Цікавим і не до кінця зрозумілим є питання про межу шістдесятництва. Неоднорідними вважаються хронологічні межі цього періоду. Наприклад, В. Мельник окреслює цю культурну епоху у десять-дванадцять років. Г. Касьянов рух опору української інтелігенції означає з шістдесятих по вісімдесяті роки. Ю. Ковалів означає рамки обмеження шістдесятництва з п'ятдесятих по сімдесяті роки. Теоретичному обґрунтуванню цей факт не підлягає, бо належить певному поетичному настрою і певному часу, який існував як неповторність не більше десяти років в індивідуальному художньому дарові. Дослідження умов формування молодих творчих особистостей, які з'явилися в п'ятдесяті, на початку шістдесятих років двадцятого століття, зарекомендували себе як неповторна і своєрідна плеяда неординарних талантів, небайдужих до громадсько-політичних та культурних проблем рідного краю, народу.

Шістдесятництво є художньо-естетичним феноменальним явищем, що найповніше проявилось в літературі, зокрема поезії.

У 1953 році радянське суспільство на короткий час охопила загальна ейфорія: помер Й. Сталін. XX з'їзд КПРС поклав початок звільнення радянського суспільства від найбільш реакційних рис гальмування його розвитку навіть на шляху, запланованому партійною доктриною. Вночі з 24 на 25 лютого 1956 року перший секретар ЦК КПРС М. Хрущов у виступі на закритому засіданні піддав нищівній критиці офіційну систему канонізованих цінностей, розвінчав культ особи Сталіна. У СРСР почався час «відлиги» (за назвою роману І. Еренбурга): процес часткової лібералізації вимагав зміни деяких сфер суспільного життя, перш за все, духовної. В інтересах самозбереження тоталітарної системи необхідно було реформувати певні її структури, звільнитися від надлишкового централізму, повної самоізоляції й духовної скутості. Прихильники Хрущова розпочали жорстокий контроль та боротьбу зі сталінською частиною вищого керівництва за зміцнення свого авторитету. Активізувалися взаємозв'язки із Заходом. Тоді Західний світ вступав у черговий етап модернізації науково-технічної революції, починалася так звана ера «Змагання двох систем». Процес десталінізації протікав парадоксально: часткові зміни проходили за законами та шаблонами тоталітарної системи, які будував сам Сталін. Суспільство почало звільнятися від тягара страху сталінської доби, проте суть радянської системи не змінилася. Процес реабілітації жертв сталінських репресій супроводжувався новими політичними репресіями. Держава контролювала не лише ідеологію, а й форми художньої творчості. Офіційна література створювала міф про ідеальне життя: визначалися міфи про вождів, диктатуру пролетаріату, про плани. Ті, хто намагався відкрити реальну сутність часу, піддавалися терору. Найболючішою проблемою суспільного й політичного життя республіки й надалі залишалося національне питання. Найпомітніші зміни відбувалися в духовному житті народу. У червні 1955 року в «Літературній газеті» була опублікована стаття О. Довженка «Мистецтво живопису і сучасність». У статті містився заклик «розширювати творчі межі соціалістичного реалізму». Цей заклик знайшов глибоке розуміння й підтримку не лише в Україні, але й за її межами, він сприймався як сигнал нових можливостей для вільного творчого пошуку. Друга половина 50-х — початок 60-х років XX століття, це був час формування нового покоління інтелігенції, яке уособлювало течію, ціле суспільне явище, духовний феномен — шістдесятників, дітей повоєнного лихоліття, дітей війни, безбаченків, дітей репресованих, свідомість яких була менш отруєна ідеологічним монотеїзмом, генетичним страхом попередників. Це був час, коли в 1958 році був ухвалений загальносоюзний закон про зв'язок школи з життям, спрямований на докорінну реформу системи середньої освіти. Батьки не мали права відмовитися від вивчення їхніми дітьми російської, німецької чи англійської мови, проте могли відмовитися від української. В результаті українська мова, культура в Україні ставали неprestижними, непотрібними для життя. Закон викликав велике незадоволення серед національно свідомої інтелігенції, котра виступала на захист національної мови та культури.

Слово вчителя.

Шістдесятники протиставляли себе офіційному догматизмові, сповідували свободу творчого самовираження, культурний плюралізм, пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими. Шістдесятники розвинули активну культурницьку діяльність, яка виходила за межі офіціозу: влаштовували неформальні літературні читання та художні виставки, вечори пам'яті репресованих митців, ставили замовчувані театральні п'єси. З появою шістдесятників

гостро постала проблема «батьків і дітей» у літературі. Молода генерація закидала «літературним батькам» відповідальність за сталінські злочини, пристосуванство до деспотичного режиму, творчу імпотенцію. Українські митці-шістдесятники своїми творами й активною громадською діяльністю намагалися відроджувати національну свідомість, боролися за збереження укр. мови та культури. У своїх творах намагалися говорити про реальні проблеми життя, болючі питання, замовчувані у часи сталінізму і які хвилювали тогочасне укр. суспільство. На початку 1960 р. діяли клуби творчої молоді — київський «Сучасник» і львівський «Пролісок», які стали центрами громадської діяльності Шістдесятників. У клубах відбувалися літературні зустрічі, вечори пам'яті, театральні постановки, де молоді митці формували власний світогляд та світобачення своїх слухачів і читачів. З середини 1960-х шістдесятники розпочали формування політичної опозиції комуністичному режиму і незабаром стали активними учасниками дисидентського руху в Україні, зокрема як члени Української гельсінської групи.

Проблемне питання: Чи кожного громадянина, який не згоден з офіційною позицією влади, можна назвати дисидентом? Відповідь аргументуйте.

Слово вчителя

Основу руху шістдесятників склали письменники Іван Драч, Микола Вінграновський, Василь Симоненко, Ліна Костенко, Є. Гуцало, художники Алла Горська, Віктор Зарецький, режисер Лесь Танюк, кінорежисери Сергій Параджанов, Юрій Іллєнко, перекладачі Григорій Кочур, Микола Лукаш, композитори Л.Грабовський, М.Скорик, В.Івасюк, публіцисти та правозахисники: В.Чорновіл, Л.Лук'яненко, В.Мороз, О.Тихий.

За допомогою мультимедійного проєктора перегляньмо постаті відомих представників «хрущовської відлиги».

1. Учитель пропонує роботу в групах: методом «Таємничої валізи» дізнатися прізвища відомих діячів через предмети, що могли б їм належати.

Валіза №1: фарби, квиток «Київ-Одеса», жіночий шарф, берет (предмети належать А.Горській). Довідка: в Одесі мав відбутися вечір пам'яті Т.Г.Шевченка куди поїхала художниця-дисидентка А.Горська.

Валіза №2: шматочок хліба, цвяхи, «Кобзар», книги В.Стефанника, М.Коцюбинського (предмети належать Олесеві Гончару). Довідка: мати на заводі вантажила цвяхи, згодом надірвалася й померла, улюблена книга «Кобзар», Голодомор 32-33 рр - бабусі письменника вчителька віддала шматок продовольчої пайки.

Валіза №3: книга-календар «Дванадцять місяців», газета «Літературна Україна», фотоплівка (предмети належать Григору Тютюннику). Довідка: працював у редакції газети «Літературна Україна», на Київській кіностудії Олександра Довженка, запропонував настільну книгу-календар «Дванадцять місяців».

Валіза №4: залікова книжка студентки Московського літературного інституту ім. М. Горького, портрет Б. Хмельницького, портрет Марусі Чурай (предмети належать Ліні Костенко). Довідка: поетеса, волелюбна муза сучасників — Ліна Костенко.

2. Огляд-презентація творчої спадщини шістдесятників (відео «Шістдесятники» 3-5 хв.).

3. Василь Симоненко— «витязь молоді української поезії».

4. Ідейно-художній аналіз поезій «Задивляюся у твої зіниці...», «Я...».

Слово вчителя

На хвилі періоду хрущовської «відлиги» з'являються «шістдесятники». Хто вони? *Покоління інтелігенції, яке пройнялося вірою в оновлення суспільства, торжество свободи і демократії, названо «шістдесятниками», оскільки вершина його творчості припала на початок 60-х років.* Своєю творчою діяльністю шістдесятники, маючи високий освітній рівень, художній смак і непересічний талант, здійснили прорив у системі офіційної радянської культури, розпочали нове українське національне відродження.

Доповідь учнів-літературознавців

В Україні на повний голос зазвучали вірші Василя Симоненка, Ліни Костенко, Василя Стуса, Миколи Вінграновського, Дмитра Павличка, Івана Драча. У прозі заявили про себе Євген Гуцало, Григій Тютюнник, Валерій Шевчук, Володимир Дрозд. У літературній критиці – Іван Дзюба, Іван Світличний, Євген Сверстюк. У малярстві — Петро Заливаха, Алла Горська, Віктор Зарецький, Галина Севрюк. У кінематографі — Сергій Параджанов, Юрій Іллєнко, Леонід Осика.

Серед світоглядних засад шістдесятників слід виділити:

- лібералізм (культ свободи в усіх її виявах: свободи особистості, нації, свободи духу);
- гуманізм та антропоцентризм (культ людської особистості — центру Всесвіту);
- духовний демократизм (культ простої, звичайної людини-трудівника);
- духовний аристократизм (культ видатної творчої особистості);
- моралізм та етичний максималізм (культ моральності як абсолютного мірила людських вчинків);
- космізм (усвідомлення «планетарної причетності» людини як частинки Всесвіту до космічних процесів);
- активний патріотизм (любов до Батьківщини й рідного народу) і національна самосвідомість, сакральне сприйняття рідної мови та історичної пам'яті як оберегів нації;
- культурництво (відстоювання справжньої, високомайстерної культуротворчості).

Явище «шістдесятництва» було неоднозначним як за творчими постатями, так і за стильовими течіями та ідейно-естетичними вподобаннями. Тут є й модерністи (І. Драч, В. Голобородько, М. Воробйов), і неоромантики (М. Вінграновський, Р. Лубківський), і неонародники (В. Симоненко, Б. Олійник), і постмодерністи (В. Стус). Таке розмаїття свідчило про багатство відновлюваної української літератури.

Розмаїта жанрова система «шістдесятників»: лірична поезія, балади, притчі, етюди, поеми, сонети, рубаї, ліричні новели, історичні романи, роман у віршах, химерна проза.

Доповідь учнів-публіцистів

На початок 60-х років у Києві центром духовного життя творчої молоді став клуб «Супутник», заснований у 1959 році студентами театрального інституту, консерваторії, а також літераторами та художниками. Очолював його Л. Танюк, активно співпрацювали в ньому М. Вінграновський, І. Світличний, Є. Сверстюк, І. Драч, А. Горська та інші.

Шістдесятники були досить активними у Львові, Харкові, на Донеччині. У Львові діяв клуб творчої молоді «Пролісок», у Харкові — гурт молоді, прогресивно налаштованої інтелігенції.

Позиція шістдесятників спочатку була лояльною щодо генеральної лінії КПРС, адже молоді люди народилися й виростили за радянських часів, вважали соціалізм найсправедливішим ладом на Землі. Водночас вони бачили, що реальність дуже далека від пропагованого ідеалу, а тому серед них визріла концепція поліпшення соціалістичної системи методом критики її деформацій. Здавалось, така позиція мала б бути підтримана керівництвом країни. Однак прогресивні письменники, художники, режисери були жорстоко розкритиковані. Доклав до цього руку і сам Микита Хрущов.

Не всі шістдесятники змогли витримати цей тиск, але найстійкіші не відмовилися від заявлених позицій, поставивши себе поза тоталітарною системою. Так у суспільно-політичному житті країни з'явився *самвидав* — *не підцензурна, офіційно невизнана, заборонена, підпільна література*. Починався він із віршів В. Симоненка, Л. Костенко, роману Б. Пастернака «Доктор Жеваго», творів О. Солженіцина, анонімної політичної публіцистики.

Самвидавна діяльність — це форма дисидентства, а дисидентами вважають людей, незгідних з панівною ідеологією, системою, які борються з існуючим ладом.

Слово вчителя

Яке ж значення мали «шістдесятництво» та дисидентський рух?
(Роздуми учнів узагальнює вчитель)

1. Засвідчив про наявність кризових явищ у радянській системі, сприяв розхитуванню радянської тоталітарної системи, поширенню і утвердженню в народі демократичних ідеалів.
2. Продовжив традиції національно-визвольної боротьби.
3. Відкрив Україну світові.
4. Досвід та ідеологічні напрацювання дисидентів були використані в період перебудови і здобуття Україною незалежності.
5. Із середовища дисидентів вийшла чимала когорта політиків незалежної України.
6. Дисиденти зробили вагомий внесок у розвиток української науки й культури.

Через прийом ґрунування вчитель пропонує створити ціннісну орієнтацію громадянської свідомості поетів-шістдесятників.

Узагальнення основних тез матеріалу

Доповідь учнів-літературознавців

Короткі екскурси з життя шістдесятників (В. Симоненко, М.Вінграновський, Д.Павличко, Л.Костенко, І.Драч, В.Стус, В.Олійник, Г.Тютюнник, Є.Гуцало, В.Шевчук).

Слово вчителя

У жовтні 1960 року зняли Хрущова, а в серпні-вересні 1965 року Україною прокотилася хвиля політичних арештів. Серед тих, хто потрапив за ґрати, переважно були шістдесятники... Почалася ера лицемірства та брехні, доносів та наклепів, закритих судів та публічних покаянь, тюрем, фізичних розпав.

А 4 вересня 1965 року під час прем'єри фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» у київському кінотеатрі «Україна» Іван Дзюба виступив із заявою-протестом проти арештів української інтелігенції. Його підтримали В'ячеслав Чорновіл, Василь Стус, який, незважаючи на крики в залі, голосно вигукнув: «Хто проти тиранії, встаньте!». Відважні піднялися. Решта залишилися сидіти.

Друга хвиля арештів прокотилася 1972 року (тоді забрали В.Стуса, В.Чорновола, Є.Сверстюка, І.Світличного, І.Дзюбу, І.Калинця...).

1980-ті роки — третя хвиля. Розпочалася жорстока боротьба комуністичного режиму з інтелігентами-гуманістами, яких зазвичай проголошували «буржуазними націоналістами».

Лунає пісня гурту «Океан Ельзи» «Човен»

Слово вчителя

Про місце і роль поета у літературі мудро сказав Олесь Гончар: «Серед літераторів трапляються й такі, без яких їхня доба могла б спокійно обійтися, нічого істотного не втративши. А є такі, що стають виразниками свого часу, живими нервами його драм і борінь, відтворюють у собі самий дух епохи...».

Його творчість давно стала часткою нашого буття, часткою повітря, яким ми дихаємо, і помислів, якими живемо.

Виразне читання поезії Ліни Костенко «Крила»

Домашнє завдання

Середній та достатній рівень.

Опрацювати таблицю «Ідейно-змістові домінанти поетів-шістдесятників». Почати її заповнювати, записати назви поезій, у яких лунає той чи інший мотив, використати ідейно-художній аналіз творів.

Високий рівень

Написати твір-роздум (до 200 слів), розкривши значення вислову Ліни Костенко «Життя людського строки стислі, немає часу на поразку...»

Додаток до уроку

Ідейно-змістові домінанти поетів-шістдесятників

Провідний ідейний мотив	Василя Симоненка	Дмитра Павличка	Ліни Костенко	Василя Стуса	Івана Драча	Бориса Олійника
Національні й патріотичні категрії митця						
Особливості поетичного світу, самобутність						
Сенс існування на Землі						
Утвердження неповторності кожної особистості						
Переосмислення ролі митця, рефлексія та відданість мистецтву						
Оригінальність твору						

Література

1. Василь Симоненко : 1935-1963 рр. // Новий довідник: українська мова та українська література / М. Радишевська, В. Михайлюта, Т. Корольова [та ін.]. – К., 2008. – С. 787-790.
2. Василь Симоненко : (1935-1963) // Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. / за ред. В. Г. Дончика. – К., 1995. – Кн. 2., Ч. 2 : (1960 - 1990-ті роки). – С. 115-124.
3. Гончар О. Т. Витязь молодого української поезії. — У кн.: Симоненко В. Поезії. — К.: Радянський письменник, 1984. — с. 3-11.
4. Гончаренко В. А. [упорядкування і вступ]. Сповнений любові та добра. Вірші, проза, щоденники В. Симоненка, спогади про поета. — Черкаси: Ред. - вид. відділ облпреси, 1990. — 112 с.
5. Домчук М.П. Українське шістдесятництво у контексті доби : Навчальний посібник для студентів-філологів вищих навчальних закладів. — Суми : Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. — 226 с.
6. Летичевський М. С. [ред. і упорядник]. Життя мов спалах блискавки. Спогади друзів і колег про Василя Симоненка. — Черкаси: Черкаспресфото, 1991. — 72 с.
7. Олійник Б. Не вернувся з плавання. — У кн.: Симоненко В. Поезії. — К.: Молодь, 1966. — с. 5-10.
8. Поезія: Ліна Костенко. Василь Симоненко. Олександр Олесь. Василь Стус. 2-е вид доп. – К.: Наук, думка, 1999. – 272с.
9. Сом М. Д. [автор і упорядник]. З матір'ю на самоті. Документальна повість-діалог з матір'ю В. Симоненка Н. Щербань; вірші, щоденники В. Симоненка, спогади про поета, поезія, присвячена йому. — К.: Молодь, 1990. — 128 с.
10. Тарнашинська Л.Б. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління (Істориколітературний та поетикальний аспекти) — К.: Смолоскип. — 2010. — 632 с.